

Spartagyň gozgalaňy

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Spartagyň gozgalaňy GUL ÝYGYNÇAKLARY BILEN RIMI ÝUMURMAGYŇ
BÄRIÝANYNA GELIPDILER:

SPARTAGYŇ GOZGALAŇY

Trakýaly Spartak gullara täze «Gün ýurduny» wada berip, azat-edijilik urşuny turuzdy

B.e.öňki 73-nji ýyl Rim üçin haosyň höküm sürýän ýylydy.

Rim gopbamsylygynyň we at-owazasynyň simwolyna öwrülen arenalarda aristokratlar wagşy gladiatorlar ýaly uruşdyrylýardy we bigünä rimli aýal-gyzlar dünýäniň çar künjünden üýşen gozgalaňçylaryň elinde zorlanyp, jan berýärdi. Turan haosyň jogapkäri Spartak umuman alanda bolýan zatlardan ynjalyksyzdy.

Onuň tutaşdyran odunyň ahyrky maksady gul-gyrnaga öwrülen aýal-gyzlaryň azatlygyny gazanmakdy, emma gelinen sepgitde gullar öňki hojaýynlaryna bolan gahar-gazabyna we ýigrenjine bäs gelip bilenokdylar.

Öňki gullar hojaýynlarydan başbeter zalym sistemany döretdiler. Olar öňünden çykan obany otlaýardylar, garry-gurty, aýal-ebtat, çaga-çuga diýmän, uly gyrgynçylyklary

edýärdiler.

- **Spartagyň serenjamy**

Spartagyň ýaşlyk döwri hakda maglumatlar ýok diýerlik derejede az.

Ol hakda bar bilinýän zat – trakýaly guldugydyr. Birinji gezek Rimde gul edilip satylanda, eýesiniň elinden gaçmagy başarypdyr we hakynatutma urşujy bolup gulluk edipdir. Endamyna gul tagmasy basylan Spartak kimdigi belli bolanda, bolýan şäherini üýtgedip diri galmaga synanyşýardy. Ahyrynda gladiator mekdepleriniň birine satyldy we ol ýerdäki 73 adam bilen bile arena tutluşyklary üçin türgenleşdirilmäge başlandy.

Gladiatorlaryň türgenleşik meýdançasý

Rim Spartagyň ýaşan döwründe gullardan ýaňa hyň berýärdi. Rimlileriň yzy gutarmaýan gul mätäçligini we hajatlaryny kanagatlandyrmak üçin dünýäniň çar künjünden gul getirilýärdi. Rimdäki birinji turan gullaryň esasy gozgalaňynyň başyny başlaýjy Spartak däldi. Gullaryň gozgalaňy öňem turupdy, ýöne rimliler şobada olary haça çüýlemek we diriligine ýakmak ýaly ýowuz çäreler bilen bu gozgalaňlary basyp ýatyrypdy.

Belkäm şonuň üçindir, täze gullar gozgalaňyna het etmegiň mümkin däldigi pikiri bardy.

Spartak trakýaly gul bolansoň, Aristonikiň gozgalaňyndan we «Gün ýurdundan» mazaly täsirlenipdi.

«Attal III-iň ölüminden soň sahna çykan Aristonik Ewmen II-niň ogludygyny aýdyp, tagta talaşgärligini goýýar we şeýdip, b.e.öňki 133-129-njy ýyllarda dowam eden gozgalaňyny turuzýar. Gozgalaňyň gidişine seredeňde, Aristonikiň ilki bilen Günbatar Anadolynyň kenarýaka sebitlerine ýönelendigini we ol ýerdäki şäherleri eýelemegi maksat edinendigini görýäris.

Gullardan we garyp-gasarlardan ybarat goşuny bile Izmir aýlagynyň demirgazygyndaky Lakoniýany (häzirki Osmaneli) eýeländen soň Pergamon söweşjeň flotiliýany özüne birikdirip, Fokeyadanam gämi goldawyny alýar.

Kolofon we Samos adasynda bolsa berk gaýtawula uçraýar. Ol bu

ýerleri-de basyp alyp, çäklerini Kariýa çenli giňeldýär. Fokaýadan başga uly şäherleriň birinden goldaw tapmadyk Aristonik Stratonikeýa, Apollonis, Fiatica şäherlerini hem basyp alýar. Şol wagt sebitde Rim legionlary ýok eken, Rimiň edip biljek ýeke zady – Aristonike garşy gidýän we ýaranlyk saklaýan ýerli patyşalyklar bilen hyzmatdaşlyk etmek bolupdyr. Ýöne beýdeniň ýeterlik bolmandyr, geçen wagtyň dowamynda Aristonikiň goşuny bir gezegem ýeňilmän öňe süýşüpdir. Emma Efesiň flotiliýasy Kiminiň töwereginde Aristoniki çym-pytrak edýär. Aristonik bu ýeňlişden soň Merkezi Misiýanyň daglyk zonalaryna çekilýär.

Mundan soň Aristonikiň özüni «gullaryň we pes gatlakdakylaryň lideri» hasaplamaga başlandygyny, şeýle-de soň aýratyn üstünde durup geçjek gürrüňimiz bolan «Günüň raýatlary» ideýasyny döredendigini görýäris. Şol wagtyň içinde b.e.öňki 130-njy ýylda konsul Mark Perperna goşuny bilen bile jümmüslere bakan süýşüpdir we iki güýç garşylaşanda Aristonik uly ýitgileri çekip, Stratonikeýa çekilmäge mejbur bolýar. Ol bu ýerde ele salnyp, öldürilýär».

(Sera Ýelözer «Gadymy Rimde gulçulyk, imperialistik giňelme we gozgalaň. Aristonikiň gozgalaňy»).

Gozgalaňyň kartasy

«Günüň ýurdunda» gullaryň raýatlak alyp, azat bolmagy hakdaky

pikir Spartaga ýiti täsir eden ideýalaryň biridi.

Spartagyň hereketiniň öňki gul gozgalaňlaryndan tapawudy dürli-dürli gul ýygynçaklarynyň karizmatiki lideriniň bolmagydy. Şeýle-de, gozgalaň turzan gullaryň aglabasy gladiatorlardy. Gladiatorlar arenalarda tutluşdyrylyp ýörlensoň ylla «jeň robotyna» öwrülip gidipdiler:

«Gadymy däbe görä, gladiatorlar kanuny taýdan ölüm rowa görlen durmuşynda diri galmak mümkinçiligi dolulygyna arenadaky güýjüni görkezip bilşine bagly, tutluşyk wagtlaryndan daşgaryn özleri üçin taýýarlanan, aşa gür we ýaramaz şertlerdäki gözeneklerde ýaşamaga mejbur edilen adamlardy. Rim dünýäsiniň irki döwür gladiatorlary kanuny taýdan «adludos», ýagny gylyçdan geçirilme jezasy berlen, şol sebäpli azajygam bolsa ýaşamak üçin galan ömrüniň başa-baş tutluşyklaryny halka açyk meýdanda ýa-da arenada geçirmäge mejbur edilen ýesirlerdi.

Esasynda berilen jezanyň iň agyr formada ýerine ýetirilmeli gladiatorlyk sistemasy gitdigiçe başky ugrundan üýtgäpdir we bu işi käre öwren professional adamlaryň eline geçipdir. Ilkibaşda agyr günäkärlerden, uruşda ýesir düşenlerden we günäkär gullardan düzülen bu topara soňabaka azat raýatlar, aristokratlar, atly toparlardan adamlar we hatda senat agzalary-da girizilipdir. Bu oýunlar rimlilere etrusklerden geçipdir. Latyn dilinde «gladius» sözi gylyç manysyny berip, ony ussatlyk bilen ulanýan pälwanlara gladiatorlar diýlipdir. (Abdyrahman Uzunaslan «Gadymy Rimde gladiator oýunlary»).

Spartagyň gozgalaňy

Spartak gullaryň azat-edijilik urşy başlanda, şähera uruşlaryny we gerilla strategiýasyny ýöretdi.

Ilkibaşda galliýaly gullar rimli legionerler bilen açyk meýdan urşuna çykyp öldürildi welin, beýleki gullar Spartagyň görkezmelerine doly gulak asyp başladylar.

Spartak akylly-başly strategiýasy bilen hereket edýän gullar az wagtyň içindi Rim legionlaryny tary-mar edip, Günorta Italiýany ele salmagy başardylar.

Kyrk müňe ýeteňkirleýän gullar goşunyna serkerdelik edýän Spartagyň söweş meýdanynda gazanýan ýeňişleri onuň goşuny tarapyndan hapalandy. Çünki onuň urşujylary talaňçylyk edýärdi, hiç bir jenaýatdan gaýtmaýardy, hiç bir düzgüne boýun egmeýärdi.

Bulam rimlileriň Spartagyň goşunyna garşy jebisleşmegine we gullara garşy aljyraňňylygyň aýrylmagyna getirdi.

Şeýle-de, Spartagyň serkerdelerinden Kriksiň yza çekilen rimli esgerleriň söweşjeň strategiýalaryny «gaçmakdyr» öýdüp, olaryň yzyna düşmegi we gullar goşunyny ikä bölmegi ýeňlişi getiren sebäplerdendi.

Modena, Furii şäherlerini eýelän Spartak paýtagta ýöremezden öň günorta inip, kanunlary işläp düzmegi makul bildi, ýogsam bolmasa ol goşunynyň beýle dagynyklykda çalt dargajagyny aňdy. Spartagyň ahyrky maksady düzgün-tertipli goşun döretmekdi. Onuň içerki meseleler we anarhiýa bilen başagaýdygyny gören rimliler jemlenişdi we ähli güýçlerini toplap Günorta Italiýadaky gullar goşunyna aýgytly hüjüm gurnadylar. Öldürilen ähli gullar beýleki gozgalaňlarda bolşy ýaly haça çüýlendi.

Spartagyň özem jeň meýdanynda söweşip jan beripdi. Urşuň soňunda rimli taryhçylaryň özem Spartaga bolan hormatyny gizlemän: «Güýçli, kuwwatly, akyl-paýhasly, agras, ýokary ukyply. Warwar bolmaga däl-de, Helen bolmaga mynasyp adam» sözlerini ýazypdylar.

Aristonikiñem, Spartagyňam gozgalaňy rimlileriň gul eýeçilik düzgüninde üýtgeşmeleri döredip bilmedi.

Mundan soňam Galliýadan, Afrikadan, Palestinadan, Anadolynyň kenarlaryndan san-sajaksyz adamy gul edip, Rime getirmek işleri gyzgalaňly dowam etdirildi.

Gaýtam arenalar Rimden başga ýerlerde-de, her rimli häkimiň gopbamsylygynyň nyşany hökmünde höküm süren welaýatynda bir arena guruldy.

Üstesine nirde şeýle arena gurulsa, şol ýeriň ykdysady şertleri göz önüne tutulman, arenalaryň gurluşygy üçin gerekli çykdajylar ýerli halkyň boýnuna ýüklendi. Bulam öz gezeginde täze gozgalaňlaryň we topalaňlaryň turmagyna getirdi.

Şenbe, 22.07.2023 ý. Taryhy makalalar